

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-34>

УДК 339.56 (477)

ДУХНИЦЬКИЙ Богдан

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0002-5521-5602>e-mail: duhnitskybogdan@gmail.com**БОЦМАН Андрій**

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0009-0008-1888-8550>e-mail: as-410@ukr.net

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПЕРЕРОБЛЕНОЮ ПЛОДООВОЧЕВОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

У статті розглянуто динаміку експорту та імпорту Україною продукції групи 20 УКТЗЕД «Продукти переробки овочів, плодів, горіхів» з виділенням максимальних й мінімальних вартісних показників за останні десять років. При цьому загальне сальдо для України часто змінюється з позитивного на негативне і навпаки. Зараз плодоовочева переробка слабо впливає на формування доходів операторів аграрної торгівлі. Проаналізовано географічну та товарну структуру зовнішньої торгівлі нашої країни переробленою плодоовочевою продукцією. Здійснено загальну оцінку розвитку світового ринку в контексті міжнародної торгівлі за останні роки через призму її відсутнього зростання. Відзначено країни, які посідають чільні місця в глобальному експорті та імпорті. Охарактеризовано важливі тенденції внутрішнього ринку, які заважають повноцінному розвитку переробного бізнесу в харчовій промисловості. Надані рекомендації щодо розвитку переробки фруктів та овочів в контексті внутрішнього продовольчого забезпечення та нарощування експорту.

Ключові слова: переробка, експорт, імпорт, фрукти, овочі, структура, диверсифікація.

DUKHNITSKYI Bogdan, BOTSMAN Andrii

NSC "Institute of Agrarian Economics"

FOREIGN TRADE OF UKRAINE IN PROCESSED FRUIT AND VEGETABLES

The article examines dynamics of Ukraine's exports and imports in group 20 of the Ukrainian Goods Classification of Foreign Economic Activities "Products of processed vegetables, fruits, nuts" with the allocation of maximum and minimum value indicators over the past ten years. It is established that their largest values were simultaneously achieved in 2024, while the smallest - in 2016. At the same time, overall trade balance for Ukraine often changes from positive to negative and vice versa. Despite the war, export and import indicators have not changed much, continuing to be in the usual range. For today, fruit and vegetable processing has a weak impact on the formation total incomes of agricultural trade's operators. The geographical and commodity structure of our country's foreign trade in processed fruit and vegetable products analyzed. Most deliveries were made to the countries of the European Union and North America, while the main purchases went from the EU and Asia. Ukraine has a strong concentration in exports of juices, namely apple concentrate, belonging to the main suppliers on the global market, supplementing them with canned tomatoes. Imports are mainly consist of atypical goods for us - nut mixtures, canned olives, pineapples, orange juice. A general assessment of development the world market in the context of international trade in recent years through the prism of its significant growth was made. Countries that occupy leading positions in global exports and imports have been noted. They include individual members of the European Union, the United Kingdom, the United States, China and Japan. Important trends in the domestic market that restrict full development of the processing business in food industry have been characterized. Recommendations for the development of fruit and vegetable processing in the context of domestic food supply and increasing exports are provided.

Keywords: processing, export, import, fruits, vegetables, structure, diversification.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах повномасштабної війни питання диверсифікації українського агропродовольчого експорту постало набагато гостріше. Неможливість використовувати всю логістичну інфраструктуру, особливо морське сполучення, яке тривалий час було заблоковане, призвела до об'єктивного зменшення кількісних обсягів зарубіжних продажів зернових, олійних культур та продуктів їх переробки, безпосередньо знизивши загальні доходи нашого галузевого експорту. Відтак логічною альтернативою виступає розвиток експорту продукції з доданою вартістю, включаючи плодоовочеву переробку. Згідно даних міжнародної статистики, доходи від продажів товарів даного сегменту в світі демонструють позитивну динаміку, дозволяючи лідируючим країнам та спеціалізованим компаніям отримувати значні фінансові вигоди. Однак в Україні продукти переробки плодів та овочів дуже слабо представлені в структурі агропродовольчого експорту. Тому доцільно додатково визначити об'єктивні передумови для розвитку власного виробництва та співставити їх з причинами низьких показників експорту перероблених фруктів та овочів, зважаючи також на наявність імпорту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання теоретичних та практичних аспектів функціонування українського ринку плодоовочевої переробки розглядаються в публікаціях вчених О.А. Козак [8], М.І. Пугачова [8], А. Ягодзінської [9], Л. Галат

[10] та ін. Інформаційною базою для статистичного дослідження даного напрямку стали дані Державної митної служби України [1], Державної служби статистики України [2], Міжнародного торгового центру [3], статті з мережі Internet [4, 5, 6, 7], власні узагальнення, рекомендації та висновки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження зовнішньої торгівлі України продуктами переробки плодів та овочів, з'ясування її об'єктивного стану, оцінка в контексті розвитку світового ринку, актуалізація існуючих проблем підгалузі для пошуку шляхів подальшої диверсифікації експорту агропродовольчих товарів з доданою вартістю.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зовнішня торгівля України товарами групи 20 УКТЗЕД «Продукти переробки овочів, плодів, горіхів» характеризується кількома цікавими нюансами. Насамперед, більшість часу вона зберігає збалансованість вартості експорту й імпорту без помітного переважання жодного з них [1, 2]. За аналізований період (2015-2024 роки) сума експорту була найбільшою в 2024 році – 318 млн дол., а мінімальне її значення зафіксоване 2016 року – 140 млн дол. Найвищий показник імпорту плодоовочевої переробки відзначався теж за 2024 рік – 282 млн дол., хоча відчутною виявилась також різниця з найменшим показником – лише 111 млн дол. знову в 2016 році (рис. 1). За останніми наявними даними (2024 рік), позитивне сальдо зовнішньої торгівлі цією групою продукції для України становило 36 млн дол. Виходячи з загальної динаміки можна зробити висновок, що повномасштабна війна досі не надто вплинула на вартісні показники експорту й імпорту.

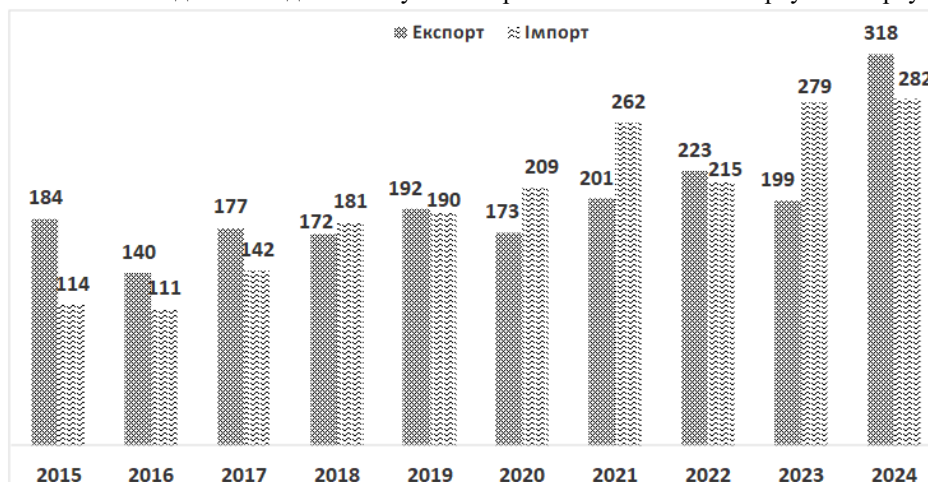

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України переробленою плодоовочевою продукцією, млн дол.
Джерело: сформовано авторами на основі [1, 2]

Минулого року найбільші продажі товарів групи 20 УКТЗЕД українського виробництва було здійснено до наступних країн: Польщі – 85,6 млн дол., Німеччини – 56,4 млн дол., США – 33,0 млн дол., Австрії – 29,2 млн дол., Нідерландів – 19,6 млн дол., Канади – 15,5 млн дол., Іспанії – 15,3 млн дол. (рис. 2). В імпортних закупівлях провідну роль також відіграла Польща (54,9 млн дол.), яку доповнювали Іспанія (30,4 млн дол.), Туреччина (28,6 млн дол.), Китай (20,6 млн дол.), Нідерланди (17,1 млн дол.), Таїланд (15,3 млн дол.).

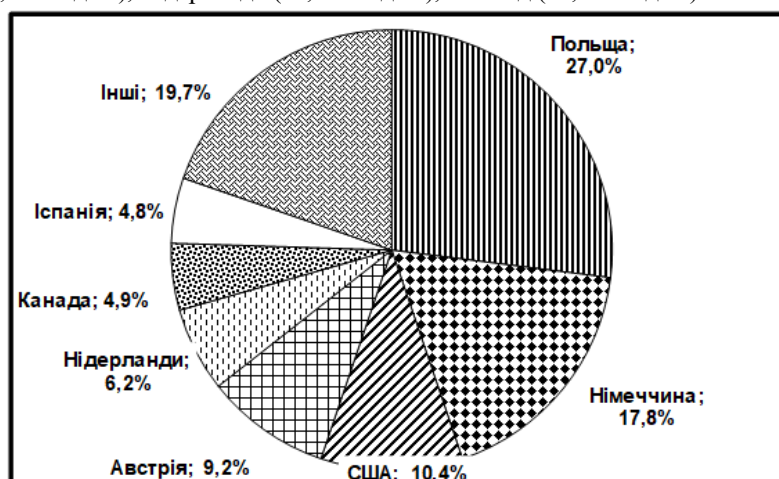

Рис. 2. Географічна структура експорту Україною продуктів плодоовочевої переробки за 2024 рік
Джерело: сформовано авторами на основі [1, 2]

Товарна структура експорту та імпорту загалом по групі має деякі відмінності, проте найчастіше є типовою [1, 2]. Зокрема, в 2024 році основні доходи від продажів за кордон українські компанії отримали переважно за рахунок соків (73 %), що доповнювались консервованими томатами разом з вареннями, желе й мармеладом, іншими незамороженими консервованими овочами. Найбільші витрати наші імпортери здійснили на закупівлі приготовлених іншим способом плодів, інших незаморожених консервованих овочів, різних соків, інших заморожених консервованих овочів (табл. 1).

Таблиця 1

Товарна структура зовнішньої торгівлі України переробленою плодоовочевою продукцією в 2024 році

Продукція	Експорт		Продукція	Імпорт	
	млн дол.	тонн		млн дол.	тонн
Всього	318	149298	Всього	282	132320
Соки	233	113188	Плоди, горіхи, приготовлені іншим способом	87	30750
Консервовані помідори	33	20025	Інші незаморожені консервовані овочі	55	24419
Варення, желе, мармелад	18	3257	Соки	46	19493
Інші незаморожені консервовані овочі	15	4743	Інші заморожені консервовані овочі	46	30274

Джерело: сформовано авторами на основі [1, 2]

Варто зазначити, що у складі соків абсолютно домінує яблучний концентрат, серед консервованих томатів основою експорту виступає томатна паста. Варення, желе й мармелад торік реалізовано на закордонних ринках в обсязі більше 3 тис. тонн загалом майже на понад 18 млн дол., різних незморожених приготовлених овочів – близько 5 тис. тонн вартістю 15 млн дол. [1, 2].

В імпорті приготовлених плодів у 2024 році переважали різні горіхи, включаючи їх суміші, а також ананаси тощо, незаморожених овочів – консервовані оливки і перероблена картопля, в структурі закупівель соків акцент робився на апельсиновому, заморожених різних овочів – картоплі у вигляді напівфабрикату [1, 2].

Глобальна торгівля продуктами переробки плодів та овочів характеризується помітним зростанням. Якщо у 2019 році вартість їх експорту становила 65 млрд дол., то за підсумками 2023 року вона сягнула близько 86 млрд дол. Згідно цих останніх даних, найбільшу виручку було отримано від продажів на міжнародному ринку приготовлених іншим способом плодів – 20 млрд дол., соків – 18 млрд дол., інших консервованих заморожених овочів – 15 млрд дол., різних овочів у незамороженому вигляді – 14 млрд дол. Провідними експортерами продукції даної групи в 2023 році стали Китай (10 млрд дол.), Нідерланди (8 млрд дол.), Бельгія (7 млрд дол.), Італія (6 млрд дол.), США (понад 5 млрд дол.). В той же час позиції головних імпортерів посідали: США – близько 14 млрд дол., Німеччина – 7 млрд дол., Франція та Велика Британія – по 5 млрд дол., Японія й Нідерланди – по 4 млрд дол. [3].

З усього переліку найменувань досліджуваної продукції Україна має традиційно сильні позиції лише в сегменті яблучного концентрату, посівши позаминулого року четверте місце в світовому рейтингу постачальників з обсягом у 91 тис. тонн. До повномасштабної війни ми також перебували у провідній десятці експортерів приготовлених томатів, але досі, на жаль, не можемо відновити попередні обсяги закордонних продажів [3]. Таким чином, продукція групи 20 УКТЗЕД займає трохи більше 1 % вартості агропродовольчого експорту України, а її частка в імпорті становить близько 4 %. Очевидно, що ми продаємо на світовому ринку ту перероблену продукцію, якої виробляємо вдосталь, закуповуючи нетипові для наших природно-кліматичних умов фрукти й овочі разом з товарними позиціями, переробка яких досі недостатньо розвинута. Проблеми полягають, з одного боку, у слабкій товарній диверсифікації всієї групи 20 УКТЗЕД, а з іншого – в нерозвиненості способів переробки звичних продуктів, зокрема картоплі, готові продукти й напівфабрикати з якої ми змушені імпортувати.

Першочерговою перевагою консервованої продукції є її здатність набагато довше зберігатись у порівнянні зі свіжими фруктами й овочами [4]. По суті, мова йде про глибоку переробку, яка потребує спеціального обладнання, тому вкладається в повноцінну концепцію бізнесу, що розвиватиметься багато в чому завдяки експортному потенціалу. Хоча потреби внутрішнього ринку теж визначатимуть асортиментний ряд і доходи конкретного підприємства, якщо воно не зорієнтоване виключно на міжнародний ринок [5]. Крім загальних статей витрат на виробничі приміщення, обладнання, персонал, сировину, енергоносії, логістику, маркетинг тощо, варто зважати на сезонність отримання свіжої продукції, яка й визначатиме реальну завантаженість відповідних ліній. Цілком зрозуміло, що готова продукція повинна відповідати базовим принципам безпечності та якості, що регламентуються процедурами НАССР [6]. В будь-якому разі, підприємницька діяльність в сфері переробки плодоовочевої продукції є відповідальним та складним бізнесом, який вимагає великих інвестицій, що в умовах повномасштабної війни часто стримує розвиток всього напрямку [7].

В науковій теорії переробка виступає одночасно важливим елементом плодоовочевого сектору і складовою більш широкого поняття – «продовольча система». Тобто, вона нерозривно пов'язана з внутрішнім середовищем галузі, сукупністю зовнішніх факторів і навіть поведінкою споживачів, які роблять безпосередній вибір на користь конкретної продукції [8]. Варто звернути увагу на те, що після збирання, особливо на етапі зберігання, фрукти й овочі утворюють багато відходів або втрат. Щоб уникнути або мінімізувати ці негативні явища, дієвою альтернативою виглядає вчасна переробка, яка в разі збільшує терміни придатності до вживання готової продукції. У деяких випадках цілком допускається виробництво переробленої продукції з відходів [9]. На практиці ж відзначається все більша залежність характеристик переробленої продукції від якості і тривалості зберігання фруктів та овочів як сировини [10]. Загалом готові продукти харчування, включаючи перероблені плодоовочеві, цілком вписуються у все більш необхідну для України модель агропродовольчого експорту зі зростаючою орієнтацією на товари з вищою доданою вартістю [11]. Наша країна, навіть у надскладних умовах повномасштабної війни, має багато можливостей та достатній потенціал для розвитку даного напрямку.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Зовнішня торгівля України товарами групи 20 УКТЗЕД «Продукти переробки овочів, плодів, горіхів» в цілому демонструє тенденцію повільного зростання. Однак проблемою є низька диверсифікація нашого експорту, який дозволяє утримувати позиції лише у вузькоспеціалізованому сегменті – концентраті яблучного соку. Частка цієї товарної групи є занадто малою, щоб впливати на весь агропродовольчий експорт та імпорт України. Натомість глобальна торгівля переробленими плодами й овочами за останній час помітно збільшилась, забезпечуючи стабільно високі доходи основним країнам-постачальникам. Для сталого розвитку цей бізнес в Україні потрібно робити системним з усіма супутніми елементами забезпечення, які вимагають значних фінансових вливань, що припиняються або обмежуються під час повномасштабної війни. Перспективними напрямками досліджень цієї тематики можуть стати товарні сегменти переробленої продукції з овочів та фруктів, які в нашій країні не набули достатнього розвитку, однак користуються постійним попитом на світовому ринку.

Література

1. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua>
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. International Trade Centre. URL : <http://www.intracen.org>
4. Плодоовочевий бізнес в Україні: варто, чи ні? URL: <https://propozitsiya.com/ua/plodoovochevyy-biznes-v-ukrayini-varto-chy-ni>
5. Переробка овочів і фруктів як бізнес. URL: <https://vashkovetska-gromada.gov.ua/news/1545824899/>
6. Як створити бізнес на консервації овочів та фруктів. URL: <https://zemliak.com/biznes/7209-yak-stvoriti-biznes-na-konservacii-ovochiv-ta-fruktiv>
7. Свіжі чи консервовані? Вектор розвитку овочевого ринку. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/svizi-ci-konservovani-vektor-rozvitku-ovocevogo-rinku>
8. Козак О.А., Пугачов М.І. Формування продовольчих систем: теоретико-сутнісні аспекти. Економіка АПК. 2021. № 11. С. 93-103.
9. Ягодзінська А. Дослідження потенціалу сфери переробки продовольства харчової промисловості. Modeling the development of the economic systems. 2022. № 2. С. 138-144.
10. Галат Л. Зберігання плодоовочевої продукції в Україні: проблеми і досвід. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. № 2. С. 102-112.
11. Михайленко О.Г., Пащенко О.В. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами України в умовах воєнного стану. Агросвіт. 2025. № 2. С. 46-59.

References

1. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. URL: <https://customs.gov.ua>
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. International Trade Centre. URL: <http://www.intracen.org>
4. Plodoovochevyi biznes v Ukraini: varto, chy ni? URL: <https://propozitsiya.com/ua/plodoovochevyy-biznes-v-ukrayini-varto-chy-ni>
5. Pererobka ovochiv i fruktiv yak biznes. URL: <https://vashkovetska-gromada.gov.ua/news/1545824899/>
6. Yak stvoryty biznes na konservatsii ovochiv ta fruktiv. URL: <https://zemliak.com/biznes/7209-yak-stvoriti-biznes-na-konservacii-ovochiv-ta-fruktiv>
7. Svizhi chy konservovani? Vektor rozvytku ovocevoho rynku. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/svizi-ci-konservovani-vektor-rozvitku-ovocevogo-rinku>
8. Kozak O.A., Puhachov M.I. Formuvannya prodovolchyykh system: teoretyko-sutnisi aspekty. Ekonomika APK. 2021. № 11. P. 93-103.
9. Yahodzhinska A. Doslidzhennia potentsialu sfery pererobky prodovolstva kharchovoi promyslovosti. Modeling the development of the economic systems. 2022. № 2. P. 138-144.
10. Halat L. Zberihannia plodoovochevoi produktsii v Ukraini: problemy i dosvid. Tavriiskiyi naukovyi visnyk. Serii: Ekonomika. 2020. № 2. P. 102-112.
11. Mykhailenko O.H., Pashchenko O.V. Rozvytok zovnishnoi torhivli ahroprodovolchymy tovaramy Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Ahrosvit. 2025. № 2. P. 46-59.